

Jerzy Jodłowski

Profesor dr Edmund Wengerek
(1913—1978)

Palestra 22/9(249), 69-72

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

telną znajomość problematyki prowadzonych przez nich obron w sprawach karnych. Ma to oczywiście istotny wpływ na proces wyrokowania, gdyż zmusza sąd do bardzo dokładnego i wszechstronnego rozważenia wszystkich okoliczności sprawy, co niewątpliwie podnosi poziom i wartość orzecznictwa.

Sędzia musi rozważyć wszystkie zarzuty i wnioski wysunięte przez obrońców, gdyż pominięcie ich odbije się niekorzystnym echem w postępowaniu rewizyjnym. Każdemu sędziemu zależy przecież na stabilności ferowanych przez nich wyroków.

Obronca ma bliższy niż sąd kontakt z oskarżonym i jego najbliższym otoczeniem. Dlatego też istnieją dla obrońcy szersze możliwości ujawnienia — przez stosowne wnioski dowodowe — takich okoliczności sprawy, które nie wynikają z akt sprawy i których istnienia sędzia nie może się nawet domyślić. Obrońca cieszy się w zasadzie pełnym zaufaniem oskarżonego w przeciwieństwie do prokuratora. Z pewną rezerwą odnosi się oskarżony do sądu. W tej sytuacji wynikające z informacji od oskarżonego wnioski dowodowe obrońcy często stanowią zwrotny punkt przewodu sądowego i w konsekwencji mają istotny wpływ na wyrok.

W mniejszym stopniu, niż to bywało w sądach przysięgłych, obrońcy w swych mowach sądowych wpływają na czynnik społeczny, czyli na ławników ludowych. Znana to rzecz, że umiejętne wysuwanie przez obronę wątpliwości co do istotnych okoliczności sprawy oraz wykorzystanie emocjonalnych walorów retoryki powoduje niejednokrotnie znaczne łagodzenie wyroków wbrew stanowisku sędziego zawodowego. Zastrzeżenie natomiast wyroków w instancji rewizyjnej może nastąpić, jak wiadomo, nie przy zwykłej niewspółmierności kary orzeczonej w I instancji, lecz dopiero w razie ustalenia tej niewspółmierności w stopniu „rażącym”.

Reasumując, stopień oddziaływania obrońcy na orzecznictwo sądowe może być większy lub mniejszy, zależnie mianowicie od stopnia wykorzystania przez obrońcę poszczególnych instytucji procedury karnej zarówno w postępowaniu przygotowawczym jak i sądowym oraz zależnie od zdolności i stopnia osobistego zaangażowania się w sprawę samego obrońcy.

dr Jan Korczyński
sędzia Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy

WSPOMNIENIA POŚMIERTNE

1.

Profesor dr Edmund Wengerek
(1913—1978)

W dniu 9 maja 1978 r. zmarł nieoczekiwanie w wieku 65 lat Edmund Wengerek, profesor zwyczajny i kierownik Zakładu Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu. Jego zgon stanowi dotkliwą stratę nie tylko dla polskiej nauki prawa procesowego cywilnego, której był jednym z czołowych przedstawicieli, znanym i cenionym w kraju i za granicą, ale i dla całego polskiego świata prawniczego, w którym zdobył sobie wysoką i zasłużoną pozycję.

Edmund Wengerek urodził się 11 lipca 1913 r. w Gnieźnie, gdzie uczęszczał do gimnazjum. Studia uniwersyteckie odbył w latach 1930—1934 na Wydziale Prawno-Ekonomicznym w Poznaniu. Po odbyciu aplikacji sądowej, w latach 1937—1939 pracował jako asesor sądowy w sądach grodzkich apelacji poznańskiej. W tym czasie był uczestnikiem seminarium prawa cywilnego na Uniwersytecie Poznańskim. Z tego okresu datuje się też jego pierwsza publikacja prawnicza — artykuł pt. „Prawa pracowników w postępowaniu egzekucyjnym”, ogłoszony w sierpniu 1938 r. w nrze 8 „Wiadomości Prawniczych”. Jakże wymowny jest fakt, że ta pierwsza publikacja E. Wengerka poświęcona była zagadnieniu z dziedziny postępowania egzekucyjnego, dziedziny, która stała się dominującą w jego późniejszej działalności naukowej i której po latach stał się bezsprzecznie najwybitniejszym przedstawicielem.

Okres wojenny rozpoczął Edmund Wengerek udziałem w kampanii wrześniowej. Pierwszy rok okupacji spędził w Gnieźnie, skąd, chroniąc się przed aresztowaniem, pod obcym nazwiskiem wyjechał do Krakowa, a potem do Warszawy. Po wyzwoleniu, w latach 1945—1946 pracował w administracji gospodarczej w Krakowie i Poznaniu. W r. 1947 powrócił do pracy w sądownictwie i do roku 1951 pełnił funkcję sędziego Sądu Okręgowego w Gnieźnie.

W tym czasie podjął też pracę naukowo-dydaktyczną, początkowo jako asystent, a następnie jako adiunkt w Katedrze Postępowania Cywilnego UAM. W 1951 r. uzyskał doktorat praw na podstawie rozprawy „Postępowanie zaoczne w polskim procesie cywilnym”. Opublikowany na jej podstawie i stanowiący jej syntetyczne ujęcie artykuł pod tymże tytułem w „Państwie i Prawie” (nr 8—9/1952) stanowił udany i od razu wysoko oceniony start do dalszej pracy naukowej i publikacyjnej. Po uzyskaniu doktoratu E. Wengerek przeszedł całkowicie do pracy na Uniwersytecie. W r. 1954 został powołany jako zastępca profesora na kierownika Katedry Postępowania Cywilnego UMCS w Lublinie, którą kierował do r. 1961. W r. 1956 uzyskał tytuł naukowy docenta. W r. 1961 objął kierownictwo Katedry Postępowania Cywilnego UAM w Poznaniu, którą (przemianowaną następnie na Zakład Postępowania Cywilnego) kierował aż do śmierci: od r. 1962 jako profesor nadzwyczajny, a od r. 1967 jako profesor zwyczajny.

Dorobek naukowy Edmunda Wengerka, zawarty w okresie lat 1952—1978, jest imponujący. Obejmuje on 15 publikacji książkowych — podręczników, monografii, komentarzy (w tym niektórych liczących po kilka wydań), ponad 220 artykułów, rozpraw, glos i recenzji oraz kilkanaście skryptów i innych materiałów szkoleniowych (głównie dla radców prawnych).

W pracach naukowych i publikacjach Edmunda Wengerka wyodrębniają się trzy nurty:

1° Zagadnienia ogólnoteoretyczne postępowania cywilnego. W tym zakresie, poza cennym opracowaniem instytucji wyroku zaocznego, ma on swój poważny wkład w rozwój nauki o naczelnych zasadach procesowych, którym poświęcił kilka opracowań (w szczególności monografię o zasadzie koncentracji materiału procesowego — 1958, oraz rozprawy o zasadzie równości stron — 1955 i zasadzie kolegialności — 1959). Do tej grupy należą też jego rozprawy poświęcone powództwu o ustalenie (1959) i udziałowi prokuratora w postępowaniu cywilnym (1963), a w ostatnim okresie publikacje na temat drogi sądowej w sprawach cywilnych (w szczególności cenna rozprawa „Zakres ochrony prawnej w drodze sądowej i jej efektywność” — 1975) oraz aktywności sędziego w procesie cywilnym (rozprawa — 1976).

2° Problematyka sądowego postępowania egzekucyjnego. Ta dziedzina stanowiła główny nurt działalności naukowej Edmunda Wengerka i przedmiot jego szczególnych zainteresowań. Poświęcił on jej większość swoich publikacji, które ugruntow-

wały jego wielki i zasłużony autorytet w tej dziedzinie. Fundamentalne jego prace z tego zakresu to przede wszystkim dwa zarysy systemu postępowania egzekucyjnego (1961 i 1970), monografia pt. „Przeciwegzekucyjne powództwo dłużnika” (1967), jedna z najwybitniejszych pozycji naszej literatury procesowej, oraz obszerny Komentarz do cz. II k.p.c. (1972). Są to czołowe pozycje wielkiego dorobku Edmunda Wengerka w dziedzinie prawa egzekucyjnego, na który składa się ponadto kilkadziesiąt rozpraw, artykułów i glos. Syntezę teoretyczną jego badań naukowych w dziedzinie postępowania egzekucyjnego stanowi rozprawa „Pojęcie, przedmiot i przesłanki postępowania egzekucyjnego”, ogłoszona w 1975 r. w dziele zbiorowym „Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego”. Prace Edmunda Wengerka poświęcone teorii i problemom praktyki postępowania egzekucyjnego zapewniły mu bezsprzecznie czołowe miejsce wśród znawców tej dziedziny nie tylko w Polsce, ale w socjalistycznej nauce prawa. Wyrazem uznania jego kompetencji w tej materii był fakt powołania go jako eksperta w toku prac Komisji Kodyfikacyjnej nad przepisami o postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym. W pracach tych Edmund Wengerek odegrał istotną rolę i był współtwórcą systemu polskiego prawa sądowno-egzekucyjnego.

3° Problematyka arbitrażu gospodarczego oraz obsługi prawnej gospodarki uspołecznionej. Wśród licznych publikacji E. Wengerka z tego zakresu na czoło wysuwa się praca „Organizacja obsługi prawnej organów państwowych i jednostek gospodarki uspołecznionej” (1975), stanowiąca systematyczne opracowanie całokształtu tej materii. Problematyce państwowego arbitrażu gospodarczego i postępowania arbitrażowego poświęcił Edmund Wengerek szereg rozpraw i artykułów. Wyrazem uznania jego kompetencji w tej dziedzinie stał się z kolei fakt powołania go w r. 1976 jako przedstawiciela nauki w skład Rady Państwowego Arbitrażu Gospodarczego.

Te trzy główne kierunki prac i publikacji E. Wengerka nie wyczerpują oczywiście jego zainteresowań naukowo-prawniczych, których zakres był rozległy. Można powiedzieć, że nic, co dotyczyło postępowania cywilnego, nie było mu obce i obojętne. Prace jego cechuje przy tym nie tylko głęboka znajomość poruszanej problematyki i wysoki poziom teoretyczny, ale też i zaangażowanie w obronie reprezentowanych przez siebie poglądów. Był gorącym, zaangażowanym rzecznikiem sądowej ochrony praw podmiotowych; odważnie przeciwstawiał się ograniczeniom drogi sądowej w sprawach cywilnych i próbom przekazania egzekucji roszeżeń cywilnych organom administracyjnym; wypowiadał się wielokrotnie jako zdecydowany zwolennik sądowej kontroli decyzji administracyjnych oraz rozciągnięcia nadzoru Sądu Najwyższego na działalność orzeczniczą Państwowego Arbitrażu Gospodarczego i innych organów.

Należał Edmund Wengerek do tych przedstawicieli nauki, którzy nie ograniczają się do rozważań teoretycznych, ale mają silne zrozumienie potrzeb praktyki. Jego prace i publikacje, obok wysokiej wartości teoretycznej, cechuje zawsze znakomite wyczucie problemów praktyki sądowej, adwokackiej i radcowskiej, co zyskało mu uznanie w szerokich kręgach praktyków. Wielkim zainteresowaniem cieszyły się zawsze jego glosy do orzeczeń sądowych oraz periodyczne przeglądy orzecznictwa SN z zakresu prawa procesowego cywilnego, publikowane na łamach „Nowego Prawa”. Był też autorem dobrze znanym czytelnikom „Palestry”, gdzie opublikował szereg cennych artykułów. Ostatnią jego pozycją opublikowaną w „Palestrze” był artykuł „Dostępność procesu cywilnego w krajach socjalistycznych” (nr 11/77).

Żywy był udział prof. Edmunda Wengerka w życiu naukowym. Był członkiem Komitetu Nauk Prawnych PAN, członkiem Sekcji Nauk Społecznych Poznańskiego

Towarzystwa Przyjaciół Nauk, członkiem Komitetu Redakcyjnego „Studiów Prawniczych”, organu Instytutu Państwa i Prawa PAN. Był zawsze czynnym i pełnym inicjatywy współorganizatorem zjazdów naukowych procesualistów i cywilistów.

Prof. Edmund Wengerek był wybitnym dydaktykiem. Podejmował i wdrażał nowe metody dydaktyczne, w szczególności audiowizualne, w dziedzinie postępowania cywilnego i prawa cywilnego; poświęcił tym problemom kilka publikacji w „Życiu Szkoły Wyższej” i innych pismach.

Był zasłużonym wychowawcą młodej kadry naukowej. Pod jego kierownictwem wiele osób uzyskało stopnie i tytuły naukowe. Był promotorem w 20, a recenzentem w dwudziestu kilku przewodach doktorskich. We współpracy naukowej z nim habilitowało się 6 docentów, z których 3 jest już dzisiaj profesorami. Za swoją działalność na polu kształcenia kadry naukowej otrzymał w r. 1977 nagrodę Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Miał też prof. Wengerek swoją bogatą kartę na polu międzynarodowej współpracy prawniczej i popularyzacji dorobku polskiej myśli prawniczej za granicą. Ogłosił ponad 30 prac w językach obcych na tematy prawa polskiego w czasopismach i publikacjach zagranicznych — niemieckich, francuskich, włoskich, radzieckich, węgierskich i fińskich. Wielokrotnie był zapraszany na wykłady na uczelnie zagraniczne, a w r. 1977 wykładał przez kilka miesięcy i prowadził seminarium prawa procesowego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Augsburgu. Wielokrotnie też reprezentował prawników polskich na konferencjach i kongresach międzynarodowych — ostatnio w sierpniu 1977 na Kongresie Prawa Procesowego w Gandawie. Kilka lat temu został zaproszony, jako jeden z przedstawicieli prawników krajów socjalistycznych do udziału w opracowaniu wielkiej Międzynarodowej Encyklopedii Prawa Porównawczego, do której przygotował obszerny rozdział o postępowaniu przed I instancją w procesie cywilnym krajów socjalistycznych. Praca ta, która niebawem się ukáže, stanowić będzie poważny wkład procesualistyki polskiej do międzynarodowej współpracy prawniczej.

Od wczesnych lat Edmund Wengerek czynnie uczestniczył w życiu społecznym. Przez cały niemal okres powojennego 30-lecia był aktywnym członkiem Stronnictwa Demokratycznego oraz Zrzeszenia Prawników Polskich. Był prezesem Oddziału Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Fińskiej w Poznaniu.

Za swoją działalność społeczną i naukową Edmund Wengerek był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem za Zwycięstwo i Wolność, Odznaką Grunwaldzką, Odznaką zasłużonego działacza FJN, Złotą Odznaką ZPP, Odznaką zasłużonego działacza SD.

Wspomnienie o Edmundzie Wengerku nie byłoby pełne, gdyby nie podnieść choć krótko cech jego osobowości. Był to człowiek pełen energii i zapału, dynamiczny i angażujący się, a przy tym pogodny i serdeczny, o ujmującym sposobie bycia, życzliwy ludziom. Nic dziwnego, że był ogólnie lubiany i że nieoczekiwany zgon jego okrył szczerym żalem jego licznych przyjaciół i kolegów, uczniów i wychowanków, współpracowników oraz wszystkich, którzy mieli możliwość stykać się z nim i korzystać z jego dorobku.

Odszedł w pełni sił twórczych, pozostawiając na warsztacie szereg rozpoczętych nowych prac (m.in. pracę nad komentarzem zbiorowym do k.p.c., opracowanie nowego wydania podręcznika postępowania egzekucyjnego), odszedł pełen planów na przyszłość i inicjatyw, których nie było mu już dane zrealizować z wielką szkodą dla polskiej nauki prawa.

Jerzy Jodłowski